

Silva Mežnarič:

BOSANCI, A KUDA IDU SLOVENC NEDELJOM

Krt, Ljubljana 1986

(pogovor med sociologijo in družbenim)

Teško je sličice stripa ubesediti in zadržati naboj sporočila, kajti simbioza besed in sličic postane le niz besed. Vendar poskusimo. Gre za znane mini stripe "Diareja". Prva sličica: Diareja v vlogi demonstranta kriči "Dol apartheid". Druga sličica: ista figura kriči "Dol koroški 7. člen". Tretja sličica: še vedno ista figura kriči "Dol rasizem". Četrta sličica: že ustaljeni figuri se pridruži nova, vsa začudena nad spremenjeno pozo prve, ki ji zabrusi "Marš, Bosanc".

Predvidevam, da se jih bo kar nekaj namrdnilo nad takšnim uvodom zapisa, ki naj bi imel namen posamične presoje strokovnega sociološkega teksta. Toda knjiga Silve MEŽNARIČ, ki ima naslov BOSANCI - A kuda idu Slovenci nedeljom (izšla v skupni založbi Knjižnice revolucionarne teorije v Ljubljani in Filip Višnjić iz Beograda leta 1986), ni navadna sociološka knjiga. Ni strokovna knjiga, ki smo jih vajeni kot oblike sporočanja sociologov strokovni in ne- strokovni javnosti; ni knjiga, ki bi jo prelistali in rekli: no, ja, nova varianta na znano temo. Kajti, če je že tema, ali v strogem strokovnem jeziku predmet raziskave, znana, potem je njena obdelava ne-znana. In verjetno kot zmes obojega, predmeta in načina obdelave ter predstavitve, takšne narave, ko nekateri vzhiceno ploskajo, drugi rečejo "spet ena svinjarija", tretji je ne razumejo...

Takšen jezik kot prevajalnik svoje presoje si dovoljujem zato, ker ta knjiga (naj jo poosebim) vpeljuje in vzpostavlja nekaj, česar kot sociologi - strokovnjaki nismo najbolj vajeni. To je pogovor med teorijo in prakso - praktično zavestjo ter s tem odprtje komunikacijskega kanala do vsakega bralca, ki lahko vzpostavi povsem svojski dialog z njo. Skratka, poišče v njej samega sebe. Strokovnjaki bi temu rekli, da mu omogoča angažirano branje.

Druga izhodiščna točka, ki jo je potrebno upoštevati, je priključitev v spomin reakcij velikega dela slovenske javnosti ob filmu Filipa Robar Dorina "Ovni in mamuti". Veliko je bilo zgroženih in to svojo grozo so tudi javno razglašali v smislu "svinjarije". Mimogrede, avtorica je pri filmu sodelovala kot strokovna svetovalka. Kot vemo, je bil film na festivalu v Manheimu celo nagrajen, v Sloveniji pa je kmalu izginil s sporeda.

Tretja izhodiščna točka je moja osebna izkušnja z gospodarstvom; ne kot akterja, temveč kot opazovalke, anketarke v nekaj zahodno-nemških mestih leta 1974 (v okviru raziskave Slovenci v Nemčiji). Tedaj je slovenska politika in sploh javnost besnela nad nemškim izganjanjem ne-nemškega (naftna in sploh gospodarska kriza). Natanko deset let kasneje se je situacija nacionalne in etnične ogroženosti ponovila na skrajnem robu Srednje Evrope, v Sloveniji v stilu "Marš, Bosanc!".

Ves ta material je potrebno pristaviti na avtoričin "zidarski oder", ker zgradbe, ki jo gradi, ni mogoče dojemati in presojati le kot ali predvsem kot sociološke zgradbe, temveč kot zgradbo, kjer sta enakovredna dela tako sociološki kot družbeni del, kot teorija in praksa, ki drug drugega utemeljujeta in podpirata. Pomen družbene dimenzije se z leti ni zmanjšal, temveč se je celo povečal. To dokazujejo nekatere reakcije, ki jih poznam. Kaj so mi povedali nekateri prijatelji: po tej knjigi sem začel čisto drugače gledati na Bosance. Kaj so rekli Bosanci: bolan, gospa, dobro ti je to. V kaj še vedno ta knjiga zadira, zaradi česar jo je vredno ponovno prebrati tudi po letu 1986? V slovenski Uhrangst pred vsem, kar je bizantinskega. Pa naj je ta pra-strah izražen s psovko "marš, Bosanc" ali pa kultiviran v moralni stiski intelektualca zaradi kulturnega loma, ki naj bi ga bosanski imigrant doživljal, ko se v Sloveniji - z robom Srednje Evrope - sreča z njemu tujo kulturo, navadami, običaji, ker opravlja dela z najnižjih klinov lestvice slovenskega družbenega prestiža (kljub temu da ima primerjalno višjo izobrazbo). Knjiga vse te

strahove postavi na tla dejstev, jih razruši in postavlja pred Slovence drugačne izzive: naj vendar pogledajo čez svoj plot.

Ne trdim, da je dialoško branje med sociološko in družbeno noto knjige edini način branja, njenega razumevanja in presoje; vendar pa je to način mojega branja in presoje. Zato lahko na kratko opredelim svoj pristop k vzpostavljanju mojega dialoga s to knjigo v smislu, da "ne-običajnim knjigam pritiče tudi ne-običajno ubesedenje presoje".

Mozaik knjige je sestavljen iz šestih parov mozaičnih kamenčkov; vsak par sestavlja to, kar imamo navado strokovno imenovati teoretična izhodišča in njihova preveritev v empiričnem gradivu in iz ustrežajočega intervjuja. Ti so bili opravljeni v Bosanski Krajini in v Sloveniji; med "adaptiranimi" imigranti in v bosanskih družinah, katerih člani so delovno emigrirali v Slovenijo. Tako se pred bralcem vseskozi razgrinjata dve razsežnosti migriranja: na eni strani kot predmet raziskovanja različnih strokovnih disciplin in na drugi strani kot dožemanje akterjev tega procesa samega, brez katerih tudi predmeta strokovne analize ne bi bilo. Skratka, gre za stalno soočanje dveh dožemanj: tistih, ki so zunaj procesa in morajo zaradi strokovne etike imeti do njega določeno distanco in tistih, ki so znotraj njega, ki ga živijo, ki so njegovi nosilci.

Kakšen zidarski oder si je avtorica zgradila? Teoretična izhodišča so zgrajena na izkušnjah migracijske teorije v svetu, "na presoji repertoarja sodobnih metod sociologije v svetu" in sicer zato, da bi avtorica "našla kakšno oporišče za orientacijo k svetu posameznikovega vsakdana". V metodološkem in teoretičnem oziru je to pomenilo korak "od strukturalno funkcionalnih metod k čim bolj popolni informaciji o migrantu v procesu migracij in migriranja". Toda kam? V preseganje metodoloških pristopov, v katerih posameznik izgubi svojo dušo in postane "znak" na lestvici, delček vrednosti v modaliteti; v preseganje metod, po katerih je "človek človeku antropomorfizem", kot navaja Adorna.

Ta svoj teoretični in metodološki iz-zvin je avtorica opravila s konceptom strukturacije in praktične zavesti ter s praktičnim posegom prek multiplega pristopa - "multisite/multimethod". Temeljni princip uporabe multiplega pristopa je v tem, da enota analize ni posameznik, temveč posameznik in njegova okolica; v konkretnem primeru migrantov pa presek njihovih svetov. Z uporabo teorije strukturacije (po Anthony Giddensu) je avtorica presegla delitev na akcijo in institucijo, na akterja in sistem; kajti, strukturirane lastnosti družbenih sistemov so hkrati medij in rezultat človekovega družbenega dejanja. Posamezniki kot akterji pa so vir znanja o svojih ciljnih, namernih, razlogih in motivih zanje, katere producirajo, reproducirajo in posredujejo v znanju, ki so si ga pridobili v določenem družbenem sistemu. Zato so kot takšni najbolj relevanten vir znanja in informacij o sistemu in njegovi strukturi ter načinu njegove reprodukcije. Tako strukturalne značilnosti sistema gnezdiijo v akterjevih praktičnih zavestih.

Nosilec konkretne praktične zavesti pa se ob migriranju znajde v povsem novi situaciji, ki jo urejajo drugačna pravila, kot v okolju, iz katerega je prišel; znajde se v situaciji, kjer se soočajo emigrantski temelji in imigrantska nadgradnja. Prihaja do prepletanja, součinkovanja ali celo do loma med prejšnjo identiteto in oblikovanjem nove ali pa samo do razrušenja prvotne. Da to ni enoznačni proces na črti adaptacije in akulturacije, dokazuje vrsta analitičnih tipov imigrantov kot razlikujočih se rezultatov preseka različnih svetov. Tako reče

- čisti marginelec, ki je apatičen in izoliran od svojih in od sprejemne družbe: "glavno čovjek para da ima, topli dom...";
- stabilni imigrant, ki je instrumentalno usmerjen, vendar še vedno izoliran od sprejemne družbe: "čitam i Delo. Šta češ. Kad naidje dosada, moraš sve čitat";
- aktivni, ki je izoliran od svojih, v sprejemni družbi pa participira predvsem instrumentalno: "čovjek, radnik, ono svoje, što ima opraviti, opravi...";
- kohezivni, tradicionalni, ki je še vedno etnično orientiran: "otrokom v šoli pravijo 'Švedi', dol v Bosni ti pravijo Slovenc";
- odprti, dejavni kritični migrant do sprejemne družbe, ki si oblikuje novo etnično identiteto: "tuki, v tej državi je samo ena ... ena ... t'ko bi reku... zmešnjava, neki se mora spremit".

Soočanje teoretičnih izhodišč in praktične zavesti migrantov kaže dvoje. Prvo, rezultatu avtoričinega projekta (knjiga) predhodi temeljito znanje o tem, kar je o evropskih migracijah povedala sociologija migracij (pa tudi o jugoslovanskih); kaj je o jugoslovanskih regijskih in medregijskih migracijah povedala jugoslovanska socialna in ekonomska demografija (ko kmetje na razpotju kot lebdeči migranti čakajo na naskok, ko je jugoslovansko migriranje migriranje proti razvoju); kaj je sama odkrila v obešanju znakov na anketiranca kot na božično drevesce v svojih še "strukturalno funkcionalno metodološko" utemeljenih raziskavah. Knjiga nam tako posredno razgrne tudi avtoričin razvoj pojmovanja in preučevanja jugoslovanskih migracij. Njen pristop tako ni le preseganje vsaj njenega začetnega pristopa, temveč tudi izražanje njene lastne raziskovalne filozofije, ki si jo je oblikovala v soočanju znanih metod in konkretnih procesov; hkrati pa tudi njena "osebna izpoved". To pa pomeni, da ni ostala na varni poziciji, skrita za statističnimi podatki in znaki anketiranca in s tem prispevala svoj delež k "reprodukciji iluzije vladajočega razreda o samem sebi". Drugo, mimo česar ne moremo, je prav značilno ubesedenje praktičnih zavesti intervjuvancev, ki nam s tem razgrnejo svojo značilno umestitev v slovenski prostor, navezanost na svoj izvorni svet in dojemanje slovenskega prostora z zornega kota imigrantske in emigrantske družine. Jezik, ki je preplet "bosanščine" in slovenskih lokalnih dialektov, je poglavje zase in kot takšen bogat odraz akterjeve življenjske in bivanjske situacije. Ali kot pravi avtorica sama, bogat vir znanja in spoznanj tudi za lingviste in semiotike.

Če založba prodaja svoje knjige pod parolo "Knjiga je orožje, vzemi jo v roke", potem je ta knjiga cepivo proti slovenskim bizantinskim predsodkom in pretirani strukturalno funkcionalistični zagledanosti sociologov. Vendar so tudi cepiva dvorezni meč; nekaterim pripomorejo k odpornosti pred boleznijo, drugi pa dobijo burno reakcijo. Skratka, cepiva organsko ne prenesejo.

Mojca Novak Pešec